

Davor
PEĆNJAK

OSNOVE O VISOKOM ŠKOLSTVU U REPUBLICI HRVATSKOJ

Ustav
Republike
Hrvatske
1990. godine

Ustav
Republike
Hrvatske
1990. godine

Ustav
Republike
Hrvatske
1990. godine

Ustav
Republike
Hrvatske
1990. godine

Put
dug
ku i
Hrv
obri
pot
da b
nad

visc
učil
i ko
dor
kim
nov

Za
stu
sas
nje
nek
raz
stu
vlij
um
čin
za
po
pr

čil
dv
pl
sli
ste
do

Put do karijere stručnjaka ili znanstvenika jest, blago rečeno, dug: počinje dodiplomskim studijem. U ovom kratkom članku iznijet ću osnovne stvari o visokom školstvu u Republici Hrvatskoj i neke prethodne podatke iz kojih se može vidjeti obris trenutačne situacije. Ovaj rad nema pretenzija da bude potpuna ili potanka analiza postojećeg stanja jer je sigurno da bi za tako nešto trebalo mnogo više raznih sredstava. Ali nadam se da će barem osnovne stvari moći biti malo jasnije.

Prvo ćemo, ukratko, nešto reći o položaju i strukturi visokog školstva onako kako ga uređuje Zakon o visokim učilištima (*Narodne novine* 96/93), donesen 8. listopada 1993. i koji je stupio na snagu osam dana kasnije. 17. travnja 1996. donesen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o visokim učilištima, a pročišćeni tekst objavljen je u *Narodnim novinama* 59/96.

Dvije su osnovne vrste studija – stručni i sveučilišni. Zakon ih definira na sljedeći način: stručni studij je svaki studij koji se izvodi na razini veleučilišta, visokih škola u sastavu ili izvan veleučilišta, a stupnjem znanja koja se na njemu stječu omogućuje uspješno bavljenje i unapređivanje nekog zvanja; sveučilišni studij je studij koji se izvodi bilo na razini sveučilišta bilo visokih učilišta u sastavu sveučilišta, a stupnjem znanja koja se na njemu stječu omogućuje, uz obavljanje određenog zanimanja, i bavljenje znanstvenim ili umjetničkim radom (članak 2. točke 11. i 12.). Drugim riječima, prema članku 24., stručni studij osposobljava studenta za visokostručni ili umjetnički rad, a sveučilišni studij osposobljava studenta za visokostručni ili umjetnički rad i priprema ga za znanstveni rad.

Postoje dodiplomski i poslijediplomski stručni i sveučilišni studiji. Dodiplomski stručni studij traje najmanje dvije godine, a poslijediplomski jednu godinu, dok dodiplomski sveučilišni studij traje najmanje četiri godine, a poslijediplomski sveučilišni studiji mogu biti za stjecanje magisterija znanosti i traju najmanje dvije godine ili za stjecanje doktorata znanosti i traju najmanje tri godine.

U školskoj godini 1997./98. većina stručnih studija i upis u prvu godinu bit će održavani još uvijek na fakultetima, no u šk. god. 1998./99. svi stručni studiji odvajaju se od fakulteta i tako se izdvajaju iz sveučilišta, te se moraju osnovati visoke škole i veleučilišta na kojima će se održavati i izvoditi stručni studiji. Sveučilište, odnosno visoko učilište u njegovom sastavu, može samo iznimno izvoditi stručne studije (prema članku 28. Zakona) ako za to postoji poseban državni interes, a suglasnost za to daje ministar znanosti i tehnologije, koji onda propisuje i uvjete ustroja i izvedbe takvog stručnog studija u okviru sveučilišta. Visoke škole mogu biti samostalne ili u sastavu veleučilišta, a veleučilište se može sastojati od više visokih škola ili može biti ustrojeno s odjelima u svom sastavu. Sveučilište u svome sastavu može imati fakultete ili odjele kao svoje ustrojbene jedinice.

Veleučilište i visoke škole, kako ih definira Zakon, jesu visoka učilišta koja izvide stručne studije i visokostručni rad u jednom ili više područja, dok se za veleučilište kaže da se samo iznimno bavi i znanstvenim radom.

Vidimo da je tendencija u razvoju visokog školstva takva da se razdvoje studiji koji idu više prema praksi i praktičnim znanjima od onih koji idu prema znanstvenom usavršavanju. Ta razlika neće biti samo razlika u trajanju pojedinih stručnih i sveučilišnih studija iz istog područja nego, naravno, i u samim nastavnim planovima i programima. Stručni studiji neće biti smanjeni opseg sveučilišnih, nego će pristup obrazovanju studenata stručnih studija biti takav da ih se što prije osposobi za visokostručni praktični rad unutar one discipline koju su studirali.

Također, više neće biti moguć prijelaz sa stručnog na sveučilišni studij, tj. nakon završenog stručnog studija neće se moći nastaviti školovati na sveučilišnom studiju u istom području, kako je nekad bilo moguće – sa VI. stupnja preći na VII. stupanj. Nakon završenog stručnog studija moći će se nastaviti obrazovanje na poslijediplomskom stručnom studiju. Jedino onom studentu koji je završio sveučilišni dodiplomski studij u trajanju od najmanje četiri godine, a nakon toga je upisao poslijediplomski stručni studij (a ne sveučilišni poslijediplomski studij) u trajanju od najmanje dvije godine, koji se iznimno izvodi na sveučilištu, može se odobriti izrada i obrana znanstvenog magistarskog rada umjesto stručnog magistarskog rada u skladu sa statutom sveučilišta. Odobrenje za ovakav postupak daje stručno vijeće visokog učilišta koje je ovlašteno za izvedbu poslijediplomskog znanstvenog studija iz istog onog područja iz kojeg je student bio na stručnom poslijediplomskom studiju, a prijedlog stručnom vijeću podnosi studentov mentor.

Iz navedenog se vidi da put prema znanstvenom radu, odnosno karijeri znanstvenika, mora započeti upisom na sveučilišne studije. To ne znači da netko tko završi stručne studije te se zaposli u svojoj struci, jednog dana, nakon određenog iskustva (i, recimo, volje) ne može biti izvrstan poznavalac te struke i izraditi pravi znanstveni rad (npr. u okviru istraživačkog centra ili odjela neke tvrtke u kojoj radi), objaviti ga ili biti koautorom prilikom izrade znanstvenih radova. No, to će biti manje-više ipak rjeđi i neuobičajeniji put. Obično se nakon završetka dodiplomskog sveučilišnog studija studenti koji su bili među 10% najboljih po svojem uspjehu na studiju mogu zaposliti kao znanstveni novaci u okviru nekog projekta na prijedlog glavnog istraživača koji vodi taj projekt, ili pak kao mladi asistenti na nekom visokom učilištu. Kada su se zaposlili u nekom od navedenih zvanja, upisuju se na poslijediplomski studij. Drugim riječima, da bi se došlo i počelo sa samostalnim znanstvenim radom, a takav dolazi nakon doktoriranja, treba zakonski proći najmanje sedam godina od upisa dodiplomskog studija, i to ako karijera teče bez vremenskih zastoja. Tu ne mislim samo na polaganje godina studija, dodiplomskog i poslijediplomskog, nego i na formalne procedure koje moraju ići glatko da se ne izgubi vrijeme. Obično će proći barem osam godina od upisa na dodiplomski studij, jer će samo najmarljiviji ili najtalentiraniji završiti poslijediplomski doktorski studij u tri godine, koliko će trajati nastava na takvoj vrsti studija, a trebat će barem još jedna godina da se završi i obrani doktorski rad. Rijetko tko će i završiti s radom u tijeku ove tri godine koliko traju predavanja i polažu se ispiti.

No, najveći je problem da je za mnoge studije, a to znači i za te znanstvene discipline, broj od 10% najboljih diplomiranih studenata izrazito malen. U nekim strukama riječ je samo o dva ili tri studenta u toj godini. Drugi, još veći problem jest da se velik broj studenata klasificiranih kao 10% najboljih uopće ne želi zaposliti u zvanjima mladeg asistenta ili znanstvenih novaka, već odmah nakon studija odlazi u inozemstvo, u privredu ili u neku privatnu tvrtku, gdje su primanja veća, uvjeti bolji, i gdje postoji perspektiva znanstvenog usavršavanja u inozemstvu. Vrlo često, naime, i privredne organizacije ili privatne tvrtke omogućuju stručno i znanstveno usavršavanje upisom na poslijediplomske studije svojih novih zaposlenika.

Djelomičnu odluku o budućoj karijeri student donosi izborom studija. Pri budućem zapošljavanju, karijeri i radu mnogo toga uopće neće ovisiti o studentu, kasnijem akademskom građaninu, već o spletu okolnosti koje student neće moći kontrolirati: o uvjetima na tržištu rada, o potrebama, trenutnoj ekonomskoj ili političkoj situaciji itd. No,

određeni profil vlastite budućnosti čovjek ipak određuje upisom na određeni studij. Ako ga završi, taj studij otvara ili zatvara raspon disciplina i poslova kojima se on može baviti.

Studenti koji upisuju stručne studije u načelu su oni koji bi željeli što prije početi raditi u nekoj disciplini, na nekom poslu, odnosno u praksi. To znači da je ta grupacija studenata već inicijalno manje zainteresirana za provođenje kasnijih znanstvenih istraživanja. Oni su orijentiraniji prema stručnoj praksi, tj. konkretnoj primjeni stečenih znanja. S druge strane, oni koji upisuju sveučilišne studije jesu oni koji mogu dalje krenuti prema znanstvenome radu. To ne znači da su svi studenti sveučilišnih studija zainteresirani za znanstveni rad kao budući poziv i karijeru, odnosno za znanstveni rad kao cilj svoga obrazovanja i studija. Mnogi se od njih također žele zaposliti kao praktičari, pa neće nastaviti sa znanstvenim radom.

Upisi na dodiplomske studije provode se razredbenim postupkom (broj mjesta za upis u prvu godinu studija je ograničen). Razredbeni postupak sastoji se od dva dijela – jedan je vrednovanje uspjeha u srednjoj školi, a drugi je dio razredbeni ispit. Na studije se pristupnici mogu upisati kao redoviti studenti – uz potporu Ministarstva znanosti i tehnologije, ili pak sami plaćaju svoj studij, ili u svojstvu izvanrednih studenata. Izvanredni studenti nemaju ista studentska prava kao i redoviti studenti. Prema Zakonu o visokim učilištima, visoko učilište može upisati pristupnike i samo na temelju uspjeha postignutog u srednjoj školi, bez provođenja razredbenog ispita. Za školsku godinu 1997./98. nekoliko visokih učilišta pokušalo je ostvariti ovu zakonsku mogućnost zbog slabog odaziva pristupnika, odnosno zbog privlačenja studenata s boljim uspjehom u srednjoškolskom obrazovanju.

Razredbeni postupak se može provoditi u dva roka (eventualno i tri), a drugi, odnosno treći rok se organizira na onim visokim učilištima koja ne popune broj odobrenih mjesta za upis studenata u prvom roku.

Pristupnik se može prijaviti za polaganje razredbenog postupka na neograničeni broj visokih učilišta.

Pristupnici zainteresirani za upis na studij nastoje upisati studij u prvom upisnom roku. Oni se prijavljuju za razredbeni postupak na studij koji ih najviše zanima, a mnogi se, za svaki slučaj, prijavljuju barem na još jedan, uglavnom srodan studij.

Navest ću neke zanimljive činjenice iz podataka o upisu studenata za godinu 1996./97. Podaci o upisu studenata za godinu 1996./97. govore da su fakulteti i studiji tehničkih znanosti u prvom roku vrlo slabo popunjeni. Gotovo kod svih, osim kod nešto atraktivnijeg Arhitektonskog fakulteta i Fakulteta prometnih znanosti, ostalo je slobodnih mjesta

za studij uz potporu MZT-a. Primjerice, na Fakultetu strojarstva i brodogradnje u Zagrebu za studij za diplomiranog inženjera strojarstva u prvom roku bilo je prijavljeno čak 90 pristupnika manje nego što je bio odobreni broj mjesta za taj studij (uz potporu MZT-a). Za stručni studij za inženjera brodogradnje na istom fakultetu u prvom roku se prijavio samo jedan pristupnik, a bilo je deset slobodnih mjesta. Za diplomiranog inženjera brodogradnje nakon provedenog upisa ostalo je još 47 slobodnih mjesta od sveukupno 60 odobrenih.

Najdrastičniji primjer je stručni studij kemijske tehnologije, smjer prerada i primjena polimera na Tehnološkom fakultetu u Splitu, na koji se nije prijavio niti jedan pristupnik premda je bilo odobreno 20 mjesta uz potporu MZT-a.

Na gotovo svim tehničkim fakultetima na sva četiri sveučilišta u Republici Hrvatskoj nakon prvog upisnog roka bilo je dosta slobodnih mjesta. Na neke studije nije se prijavio niti broj pristupnika koji bi popunio odobrena mjesta za upis. Osim toga, u tim okolnostima čak niti svi prijavljeni nisu uspjeli prijeći razredbeni prag i steći pravo na upis.

Manji broj pristupnika prijavljivao se za upis na neke studije prirodoslovnih znanosti. Na primjer, za studij za diplomiranog inženjera fizike na PMF-u u Zagrebu prijavio se 91 pristupnik, a odobrenih je mjesta bilo 140. Nakon prvog roka ostalo je 69 slobodnih mjesta. Za dvopredmetnu kombinaciju za studij za profesora matematike i fizike prijavilo se 8 pristupnika, a upisala su se 2, premda je bilo odobreno 60 mjesta. Za razliku od toga, na studij za diplomiranog inženjera biologije, smjer molekularna biologija, prijavilo se 227 pristupnika za 35 odobrenih mjesta.

Za studij za diplomiranog ekonomistu na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu prijavilo se 2690 pristupnika za 400 slobodnih mjesta uz potporu MZT-a i 385 slobodnih mjesta u kategoriji posebne potrebe. Obje kategorije upisa popunjene su u prvom roku. Kategorija studenata koji sami plaćaju svoj studij, i na drugim fakultetima, s iznimkom pravnih, ne popunjava se u potpunosti, čak ni kada je broj odobrenih mjesta za tu kategoriju malen. Slična stopa interesa bila je i na drugim ekonomskim fakultetima u Hrvatskoj.

Kao zanimljivost spominjem da se za studij indologije na Filozofskom fakultetu - humanističke i društvene znanosti u Zagrebu, prijavilo 78 pristupnika za 10 odobrenih mjesta.

Najslabiji interes pokazuje se za studije tehničkih znanosti, a zatim za neke prirodne znanosti. Za studije biotehničkih i medicinskih znanosti postoji veći interes i na većoj su cijeni kod onih koji tek počinju studirati, dok studiji društvenih i humanističkih znanosti uvijek privlače dovoljan broj pristupnika, premda i za drugi rok ostaje slobodnih mjesta.